We zeggen *van ter zijde*, want de theorie die thans hier en daar doordringt, om *Ned. Herv. scholen* te stichten, mist elk principieel karakter.

Dit zou niet zoo zijn, indien de Ned. Herv. kerk zekere belijdenis, welke dan ook, handhaafde. Dan toch zouden in deze belijdenis de paedagogische beginselen schuilen, en kon uit deze beginselen een stelsel van onderwijs worden opgebouwd.

Maar dit is *niet* het geval.

Ook al boekt toch deze kerk nog nominaal de *Drie Formulieren van eenigheid*, als kerk handhaaft ze niets, maar duldt ze alle belijdenissen.

Feitelijk bedoelt men dan ook met deze scholen, niet scholen gefundeerd op het beginsel dezer kerk, maar scholen in overeenstemming met de *orthodoxe richting* in die kerk. En dit kon zeer zeker verder brengen, indien deze orthodoxe richting met klare bewustheid uit één zelfde beginsel leefde. Maar dit doet ze niet. Men vindt in deze »orthodoxie" allerlei geesten. En feitelijk heeft de beweging om Ned. Herv. scholen te stichten, dan ook geen ander eenheidsbegrip, dan de poging om den invloed der Gereformeerden te weerstaan, en »Christelijke scholen", als vanouds, maar nu personeel aan zekere kerk verbonden, in het leven te roepen.

Hiervoor echter ontbreekt alle principieele steunkracht. Het is een plant zonder wortel. Een streven dat zijn kracht alleen ontleent aan kerkelijke voorliefde in geheel uitwendigen zin. En al juichen we het toe, dat zij, die in deze paden gaan, ten minste nog een poging aanwenden, om tegen de openbare school te reageeren, toekomst heeft deze actie niet. Wat geen wortel heeft, kan niet duurzaam groeien.

En toch, ook al kan aan deze beweging slechts *zijdelingsche* invloed worden toegekend, erkend moet tevens, dat de gang der historie er in het algemeen op uit is, om de kerkelijke onderscheidingen meer dan vroeger op den voorgrond te dringen.

Even beslist als de *Reveil* tegen alle kerkelijke onderscheiding in verzet kwam, en in den grond geestverwantschap met het Darbisme vertoonde, even cordaat begon de laatste twintig jaren, én in het buitenland, én ook hier te lande het *kerkelijk* leven als zoodanig weer beteekenis te erlangen.

Een keer in de opinie daaruit te verklaren, dat men bij dieper onderzoek gulweg erkennen moest, zich schromelijk vergist te hebben, toen men de vroegere tegenstellingen tusschen Gereformeerden, Doopsgezinden, Arminianen enz, had aangezien voor niets ter zake doende haarklooverijen en ijdele spitsvondigheden.

Missionaire quaestie.

Op Soemba heeft onlangs een inlandsch Christen, die tot onze gemeenschap behoorde, zijn kind laten doopen door een aan wal gekomen pastoor.

Hoe kwam dit?

Het lag in een missionaire Doopquaestie, die hoogst belangrijk is, en deswege ook in onzen kring bespreking eischt.

Gelijk men lange dagen in onze kerken hier te lande aandrang gevoelde om den Doop te weigeren aan de moeder voor haar onecht kind, zoo ook heeft meer dan één missionair dienaar des Woords in de aanvankelijke of volhardende weigering van den heiligen Doop een middel van tucht gezocht.

Men stond voor een moeilijke keuze.

Er is ook in onze zendingswereld veel klacht over schijnbekeering. Een overkomen van Heidenen of Mahomedanen tot onzen dienst, maar zonder betering van leven, onder aanhouding van vroegere afgoderij of verkeerde practijk. Een vertoon zonder ernst, zonder waren grond.

Volgt men nu den regel, om eenvoudig alles wat zich presenteert te doopen, dan kan men wel spoedig een dusgenaamde gemeente verzamelen; maar het eind draagt den last, en de wandel komt de schijnbelijdenis beschamen.

Dit nu heeft er ernstig gezinde leeraren toe gebracht, om bij den Doop minder toeschietelijk te zijn. Bij aanvrage voor Doop partij te trekken van de gelegenheid, om op deze twijfelachtige lieden in te werken. En ten slotte om door weigering van Doop tegen de vervalsching van het gemeenteleven te waken.

Iets hiervan had zich ook op Soemba voorgedaan.

Dit nu, had men onder de Soembaneezen aangenomen voor een vasten regel onzerzijds. En de delinquent, zich liefst niet blootstellende aan een weigering, en veelmin aan een bestraffing, had gebruik gemaakt van de aanwezigheid van een pastoor daar ter plaatse, om zijn kind te laten doopen.

Immers ook de Doop van een pastoor wordt onzerzijds erkend.

Zoo had inlandsche slimheid den zin tot tuchtoefening door Doopweigering krachteloos gemaakt.

Wat nu hiervan te zeggen?

Ons dunkt allereerst dit, dat zulk soort Doopweigering al evenmin tot eenig resultaat kan leiden als de vroeger hier te lande gepractiseerde Doopweigering aan onechte kinderen, overmits noch in het één noch in het ander geval naar beginsel gehandeld werd.

Wie om den Doop voor zijn kind komt vragen, behoort tot het Verbond of hij behoort er niet toe.

Indien niet, dan is er van recht op den Doop geen sprake; indien wel, dan mag zulk een Doop niet geweigerd worden. Geen dag, en geen week.

Of nu iemand tot het Verbond behoort is door ons niet met wiskunstige zekerheid uit te maken. Geesten oordeelt alleen de Vader der geesten.

Wij, menschen, kunnen dus in zake van het Verbond niet anders oordeelen, dan naar de uitwendige kenmerken, die ons daarvoor in Gods Woord gegeven zijn, en dit maakt dat Kerk en Verbond voor ons saâmgaan.

Niemand mag lid der kerk zijn of blijven, die de uitwendige teekenen van het Verbond mist, en omgekeerd mag niemand door ons beschouwd worden, als buiten het Verbond staande, die door ons erkend wordt als behoorende tot de kerk.

Persoonlijke indrukken, gemoedelijke opvattingen van leeraar of ouderling, geestelijke gissingen beslissen hier niets.

De kerk treedt ook in het zichtbare op. In dat zichtbare heeft ze haar ordeningen. Die ordeningen bepalen, wie in de kerk kunnen worden opgenomen, welke tucht over de leden gaat, en langs welke regelen men weer uit de kerk kan gebannen worden.

En al naar gelang nu volgens deze regelen iemands kerkelijke positie is, is ook zijn recht op den Doop voor zijn kind.

Niet de kerk regelt zich naar den Doop, maar de Doop naar de kerkelijke positie.

Recht op het Sacrament is inklevend in het lidmaatschap der kerk, tegelijk met den plicht, om van het Sacrament gebruik te maken, zoolang dit recht niet langs kerkelijken weg, en onder waarborgen door de kerkordeningen gegeven, is opgeschort of ontaomen.

Die Soembanees was dus lid der kerk of hij was het niet. Was hij het niet, dan kon er van Doop voor zijn kind geen sprake wezen. En was hij het wel, dan had hij niet alleen recht op den Doop, maar zou de kerk hem, zoo hij den Doop voor zijn kind *niet* gevraagd had, hem hiertoe hebben moeten aanmanen, en hem tot het presenteeren van zijn kind ten Doop hebben moeten dringen.

En omgekeerd, oordeelde de kerk van Soemba, dat aan dezen man de Doop voor zijn kind *niet* toekwam, dan had men reeds lang te voren hem kerkelijk onderhanden moeten nemen, en c. q. tot zijn uitbanning overgaan.

In elk geval mocht geen oogenblik de indruk worden gevestigd, dat het van het goedvinden en van de willekeur van den leeraar afhing, of het kind van dezen Soembanees, al dan niet recht op den Doop had, en dit zijn recht zou verliezen of het zich zou geweigerd zien.

Het zeggen van dezen Soembanees, dat hij onderstelde dat de éene leeraar zoo zou handelen, omdat de andere zoo deed, was dan ook nog zoo gek niet.

Er sprak de overtuiging in, dat hier geen persoonlijke wilkeur geldt, maar dat elke kerk handelt *naar vasten regel*.

De groote moeilijkheid waarvoor men hier staat, schuilt dan ook in iets anders en wel in tweeërlei.

Ten eerste hierin, dat men onder de Heidenen vaak tot het toedienen van den Doop overgaat *vóór de Belijdenis*. We zeggen dit niet van Soemba, want met de practijk daar zijn we niet bekend. Maar in het algemeen volgen vele zendingsstations den regel, dat wie toeneiging toont, en over wil komen, alvast gedoopt wordt, om eerst daarna, en veel later, tot het heilig Avondmaal te worden toegelaten.

En dit nu gaat niet.

Wie op volwassen leeftijd gedoopt wordt, moet tegelijk in den Doop den toegang tot het heilig Avondmaal erlangen.

Volwassen personen mogen niet gedoopt worden *dan op volle belijdenis*.

Een soort *Johannes-doop* bedienen wij niet. Wij bedienen alleen den *Christelijken Doop*.

En de tweede moeilijkheid is, dat veelal een *kerkeraad* ontbreekt, zoodat alle oordeel en beslissing aan den leeraar is overgelaten, die op een zoo afgelegen eiland als Soemba meest geheel naar eigen oordeel handelen moet.

Een kostelijk woord.

Weinig konden we vermoeden dat ons artikel *Kentering* in de vaderlandsche pers reeds vooraf zou gegaan worden van een zoo kostelijk woord, als Ds. Proosdij, van Leiden, over hetzelfde actueele onderwerp bij Donner te Leiden uitgaf.

En toch, nog eer ons artikel de wereld ingiug, lag het referaat van dezen Leidschen redenaar reeds op onze tafel.

Welkom is ons dit referaat en kostelijk woord, zoo wat *vorm* als *inhoud* betreft.

Het is met zorg en keurig gesteld, gespeend aan elk bitter woord. En tegelijk is het wat den inhoud aangaat, even *principieel* als *conciliant*.

Ook deze referent is van oordeel, dat er aan onzen kant geen oogenblik sprake van kan of mag zijn, om in onzen wijn water te doen. Zelfs aan de broeders in de Herv. kerk zijn we het verplicht, dat we voortdurend hun conscientie opscherpen.

Ons zelven op te werpen als kerkelijke adviseurs en leidslieden van hunne beweging schijnt ons niet geraden. Ongevraagd advies wordt zelden gevolgd. En daar wij — dank zij den Heere — in ons leven een levend protest zijn tegenover hen, behoeft het niet te verwonderen, dat er aan de zijde onzer broederen eene zekere geprikkeldheid is tegenover ons. Dit behoeft ons evenwel niet te verhinderen om ook een *sprekend* protest te zijn. Kunnen wij niet leiden, het getuigen mogen wij niet nalaten. Om hunnentwil, maar evenzeer om onzentwil, mag de prikkel van ons woord niet ontbreken. Wij Gereformeerden treden op in onze kerkelijke vergaderingen, synoden, classes, kerkeraden; treden op in de prediking en in de catechisatie; treden op in geschriften en in de periodieke pers. Nu ligt het niet op onzen weg om in dit referaat stuk voor stuk de verrichtingen van elk dezer te omschrijven; maar wel het uit te spreken, dat het onze roeping is overal en immer, mits met wijsheid, onze gereformeerde leer aan te prijzen voor de praktijk der Kerk, ons te verdedigen tegenover de aanvallen, onzen broederen buiten onze gemeenschap geen verpoozing te gunnen, maar steeds tot getrouwheid in het kerkelijke leven hen te vermanen.

Maar juist daarom moet onze actie op dit terrein het karakter van nobelen zin dragen.

Te meer hebben wij daarom ons te hoeden in onze gesprekken, in onze prediking, en bovenal in onze kerkelijke bladen voor uitdrukkingen en namen, welke geene wonden heelen, maar wonden maken. De naam »synodalen", een strijdnaam, een represaillenaam, heeft zijnen tijd gehad en heeft het ten volle verdiend om met de namen »afgescheidenen" en »doleerenden" op nonactiviteit gesteld te worden of geconserveerd te worden in het museum van kerkelijke historie of kerkelijke antiquiteiten. Laten wij hunne beginselen aantasten en veroordeelen, doch hunne personen ongerept houden. Beter is het te lang geloofd dan te vroeg getwijfeld aan de eerlijkheid onzer broeders; beter is het te meenen dat zij in blindheid handelen dan van hen te denken dat zij heulen met de vijanden, omdat zij vrienden van het geld zijn; laten wij liever twijfelen aan de helderheid van hun inzicht dan aan de oprechtheid van hun hart; laten wij zooveel en zoolang mogelijk vasthouden aan hunne goede trouw en eerst dan wantrouwen, als ons vertrouwen meermalen geschokt en bedrogen is.

Meer nog, de waardeering mag niet ontbreken.

Laten wij bij den strijd, dien wij tegenover hen moeten voeren, niet vergeten te waardeeren wat zij doen. En men zegge niet: hunne daden zijn alleen woorden, want zij doen door prediking, catechisatie en andere werkzaamheden meer dan praten; en ook hunne woorden zijn in den vijandigen kring, waarin zij spreken, tevens daden; zij vooral hebben, zoo hun getuigenis getrouw is, hun deel van den smaad, waarmede de gereformeerde leer en het gereformeerde volk altijd beladen is en nog beladen wordt. Laten wij medelijden hebben met hunne personen, want wie in de frissche lucht mag ademen, heeft het beter dan wiens borst benauwd en wiens keel toegeschroefd wordt in bedompte atmosfeer. In de vrije lucht van het gereformeerde kerkelijke leven, al is er soms een klein onweder, ademt het ruimer dan in de lage lucht van het hervormde kerkelijke leven, al is het daar stil. En bovenal vergeten wij niet voor hen te bidden tot Hem, die eerlijkheid van hart, helderheid van inzicht, kloekheid van belijden en getrouwheid in daden schenken moet.

Bovendien mag nooit ons eigen kerkelijk erf de grens van onze actie bepalen. Niet sectarisch het onze verdedigen, maar de eenheid zoeken van allen, die God in de éene belijdenis der Gereformeerde beginselen, d. i. van zijn gezuiverde waarheid saambindt.

Altijd hebben wij te waken, dat de stroom van het Gereformeerde leven niet dood loope in de bedding van het *sectarisme*. Dat gevaar bedreigt iedere Kerk om *de Kerk* te besluiten in den engen kring van wie met ons wandelen, om onszelven voor *al* de Kerk te houden, om de erkentenis van eigene historie te maken tot een stuk der belijdenis, om vormen en gewoonten als het wezen te vereeren. Was dit gevaar er niet bij de Christelijke Gereformeerden, waar zij de erkentenis van de historie van 1834, den eigenen naam en bovenal het eigene reglement gevaar liepen als voorwaarden van kerkelijk samenleven te stellen; en evenzeer voor de Ned. Gereformeerden, waar zij het »geen seperatie, maar doleantie" op den voorgrond schoven en hunne methode, die voorzeker de laatste en de nieuwste was, niet alleen de beste, maar de eenig ware keurden?

De secte is zoo stil, een vijver gelijk. De boorden zijn naar keuze uitgegraven en de dispte der bedding hangt van onzen wil af. Daar komt geen water in dan alleen wat men zelf wil binnenlaten. Daar is zoo weinig deining, daar schuimt geen golf. Maar daar is ook zoo weinig groote visch en wat er leeft sterft er zoo spoedig.

De Gereformeerde Kerk is aan de zee gelijk, waarvan de grenzen niet door de menschelijke spade, maar door de goddelijke macht zijn bepaald, welker bedding zoo diep is, waar de storm zoo fel kan woeden, waar de golven zoo hoog rijzen, waar groote en kleine vischen plaats vinden; waar geene vischen en vorschen samen kunnen leven; waar alleen de visch leeft. Laten wij altijd blijven in dien breeden stroom en nooit het spelevaren in den vijver verkiezen boven het echte varen op de zee.

En juist daarom moet steeds het onderzoek naar de Gereformeerde beginselen in de historie op den voorgrond staan.

Aan die beginselen is de toekomst. Zij alleen zullen stand houden, als al het overige in het oeverzand wegzinkt.

Een *primum verum* van ons geloof, dat Ds. Proosdij ons nogmaals op het hart bindt met verwijzing naar dit schoone getuigenis van Busken Huet.

»De tijd, gevolgd op Van Oldenbarneveldt en De Groot tot het overlijden van Willem III in 1702 en den vrede van Utrecht in 1713 is in Nederland geweest de bloeitijd der Gereformeerde Kerk, der gereformeerde theologie en van al het overige.

Met het aanbreken der 18e eeuw slaat het uur der remonstrantsche revanche. De heterodoxie van weleer wordt dan meer en meer de heerschende denkwijze; en wanneer de eeuw ten einde gaat spoeden, dan ziet men in de romans der juffrouwen Wolff en Deken den rechtzinnigen predikant Heftig eene caricatuur vertoonen, den arminiaanschen professor Maatig een ideaal. Maatig is niet alleen verlicht en vroom, hij is bovendien hoogleeraar, terwijl de arme Heftig het vooreerst niet verder dan leeraar brengen kan. Het tij is verloopen, de bakens zijn verzet.

Uit chauvinistisch of nationaal oogpunt echter was dit eene schrale vergoeding; liever het was eene waarschuwing, dat wij ons hadden voor te bereiden op het gaan vervullen eener andere rol in Europa. Sedert 1572 had Nederland medegegeten aan de tafel der grooten; na 1713 zou het telkens nadrukkelijker zich naar die der kleinen zien verwijzen.

Het is een feit, in welks verklaring ik mij thans niet te verdiepen heb, dat na den dood van den laatsten rechtstreekschen afstammeling van Willem den Zwijger tot 1795 toe ons land heeft opgehouden vrouwen en mannen van den eersten rang voort te brengen. Geen zeehelden meer, geen stedendwingers of koloniëveroveraars, geen groote ministers, groote diplomaten, groote letterkundigen, niet één groot schilder."

En dan zegt men nog, dat wie voor de Gereformeerde beginselen het pleit voert, het pleit voor ons volksleven prijs gaf.

Reeds wij, eer we sterven, en onze kinderen na ons zullen het anders toonen.

De weeropleving van het Calvinisme is voor het Nederlandsche volk een *retour à sa jeunesse*, een terugkeer naar den bloei zijner jeugd.

De twaalf predikanten.

In zake de klacht, dat Ds. Wijers vroeger schreef van wel twaalf predikanten, die gereed stonden, om naar Indië te gaan, onderwijl nu niemand zich aanbood, ontvingen we van dezen broeder, dit, ons dunkt, afdoende schrijven.

Hooggeachte Redacteur!

Voor enkele dagen uit Zwitserland teruggekeerd heb ik inderdaad vreemd opgezien, toen iemand me meedeelde dat een vroeger schrijven van me over de Zending als werpschicht had dienst gedaan tegen de besluiten der Middelburgsche Synode.

Nog vreemder heb ik echter opgezien toen ik het stuk zelve las. Wat ik geschreven had om het onmogelijke aan te toonen dat iemand, die gereformeerd wilde zijn zich zou aanbieden, meent de geachte schrijver als onjuist te kunnen voorstellen door te verklaren *dat nog niemand iets van zich heeft laten hooren*, sympathie betuigende met het stuk van Ds. Lindeboom die, wat vroeger in de bladen geschreven was, meent te kunnen weerleggen met het feit, *dat nog niemand voor het voetlicht getreden is* om de aandacht op zich te vestigen en een beroep uit te lokken. Juist wat ik beweerd had dat niet mocht geschieden wordt gebruikt om de onjuistheid van mijn schrijven voor te stellen.

Vreemd was het me ook dat de geachte redacteur der *Heidenbode* het me kwalijk schijnt te nemen niet tegen de aanbiedingen naar Johannesburg te hebben getuigd. Is men dan verplicht op alle slakken zout te leggen? En is, nu de *Heraut* in den breede over zich aanbieden of beroepen worden gehandeld heeft, (*Heraut* 10 Jan. '97 No. 994 en volgende) hier vooreerst genoeg van gezegd?

Het zou te betreuren zijn indien men op de thans hier te lande dienstdoende predikanten ging smalen, alsof zij hun positie, vrouw en kinderen liever zouden hebben dan hun Heiland en Heer, wanneer Die hen naar Indië riep, en dat *terwijl nog geen enkel beroep is uitgebracht*.

Zoo iets valt toch moeilijk overeen te brengen met het negende gebod.

Wat mij betreft, het valt me zwaar te gelooven dat de gereformeerde predikanten op zooveel lager peil zouden staan dan de roomsche geestelijkheid, die immers voor den arbeid onder de melaatschen niet terugdeinst.

Moge de ineengesmolten kerk van Amsterdam spoedig zoodanigen smaad voor onze predikanten onmogelijk maken, het beroepingswerk aanvangen en eer dit jaar ten einde is Nederland weten dat er als Groningens Synode daags in geen geval minder arbeiders op ons arbeidsveld behoeven te zijn, dan Middelburg er vond.

Met dank voor de opname

Hoogachtend,

Uw Dw. Br.

D. J. B. Wijers.

Enschede, 20 Sept. '97.

P. S. Dat ik gezegd of geschreven zou hebben dat er wel twaalf dienaren des Woords gereed stonden om naar Java te gaan moet op een misverstand berusten.

Dit is afdoende.

Staat het toch vast, dat Ds. Wijers van meet af tegen *het zich zelf aanbieden* opkwam, dan volgt hieruit, dat, zoolang geen enkel beroep is uitgebracht, niet heeft kunnen blijken, of er al dan niet bereidwilligheid om te gaan, aanwezig is.

Deze zaak is hiermede afgedaan.

Doch niet het belang der Zending zelve.

De nood schreit, en in dien nood moet voorzien worden. Niet door maar iemand te zenden, wien dan ook, den eerste den beste dien men krijgen kan. Want wie dit zou willen, vergeet, dat de aansprakelijkheid voor een eens gekozen persoon zeer groot is.

Bleek hij niet de rechte man te zijn, dan sticht hij meer kwaad, dan hij goed doet. Is hij te zwak van gezondheid voor het Oostersch klimaat, dan geeft het eindeloos tobben, en komt hij de kerk op kosten te staan, die al haar kleinen schat verteren.

Veel meer nog dan bij een beroep hier te lande, moet daarom bij een beroep voor den dienst in de Zending op gaven en talenten, op geschiktheid, op gezin en op gezondheid gelet worden.

Men kan uitstekend predikant in een Nederlandsch dorp zijn, en toch voor den Dienst in Indië alle vereischten missen.

Bovendien sprak de Synode van Middelburg zeer terecht uit, dat wie hier het radicaal ontving voor den Dienst in Nederland, toch eer hij voor den Dienst in Indië kan beroepbaar worden gesteld, nog een aanvullende opleiding noodig had.

Nu moet op dien regel, in geval van nood, natuurlijk een uitzondering worden gemaakt, en de Heere der Zending kan die zegenen.

Maar dit zou noch overhaasting noch ondoordachte keuze rechtvaardigen.

Het oordeel der kerken moet in elk geval wel gewikt en gewogen zijn.

God zal ons de mannen geven op ons ootmoedig gebed.

Mannen die gelooven haasten ook in het werk der Zending niet.

Probeeren hier en probeeren daar gaat niet. Er moet hier gehandeld worden met volkomen kennis van zaken.

Uit de Pers.

Over het *voorgaan in het gebed* schreef de *Overijsselsche Kerkbode*, schoon en waar:

Het voorgaan in het gebed is eene zeer ernstige zaak. Het heeft zijn eischen in onderscheiding van het gebed, dat ieder in de binnenkamer of waar ook, bij zichzelven opzendt tot God.

Op één dier eischen wijzen wij. En wel deze, dat ieder die geroepen wordt in den gebede voor te gaan, deze taak ernstig opvatte, zichzelven rekenschap geve van die taak en van de wijze, waarop hij haar behoort te vervullen.

Wie voorgaat in het gebed is daarin de mond van anderen; hij bidt niet alleen voor zichzelven, maar namens anderen; hij moet de woorden geven aan het gebed van meerderen, hij moet uitspreken de beden van den kring, waarin hij voorgaat. Derhalve heeft wie voorgaat in het gebed, zichzelven ernstig rekenschap te geven, welke bepaalde nooden en behoeften op dien tijd, op die plaats, in dien kring tot bidden dringen. Anders lijdt de heiligheid en de ernst des gebeds schade. Wie in den gebede voorgaat, heeft niet zijn hart eens uit te storten, dit kan alleen op zijn plaats zijn in een gezelschap dat daartoe samenkwam; maar hij moet zich bewust zijn wat degenen, die hij voorgaat, te bidden hebben en naar Gods Woord in die oogenblikken moeten bidden.

God is een God van orde. Het is geheel iets anders of de dienaar des Woords bidt als de mond der gemeente tot God, dan of een Ouderling bidt vóór het opleiden van den dienaar des Woords of in de vergaderingen van den Kerkeraad; het is geheel iets anders of de huisvader zijn gezin voorgaat in den gebede, of iemand geroepen wordt in eenige vergadering voor te gaan; het is iets anders, of wij voorgaan in een samenzijn tot onderlinge stichting, dan of wij voorgaan in eene vergadering van Patrimonium, de kiesvereeniging of dergelijke.

Wie met dit onderscheid niet rekent, vat de zaak des gebeds niet op met den noodigen ernst en zal oorzaak worden, dat zij, die hij voorgaat, aan het einde des gebeds geheel onbevredigd zijn, daar bepaalde behoeften, die samenbrachten, niet of nauwelijks en als terloops voor des Heeren aangezicht gebracht zijn. Wie met het genoemde onderscheid niet rekent, zal aanleiding geven dat zij wier mond hij moet zijn, besseffende dat hij het niet is, zelfs onder het bidden in wrevelige en zondige stemming geraken; iets wat te veroordeelen is, maar waartoe geene aanleiding mag gegeven.

Zoo wanneer de dienaar des Woords de mond der gemeente is, heeft hij niet te gaan bidden voor eigen zielsbehoeften of voor zijn huiselijke belangen, daar is het elders de plaats voor; nu heeft hij te bidden namens de gemeente en hare nooden den Heere voor te dragen; niet als zouden deze Gode onbekend zijn, maar omdat God wil, dat zij in den gebede Hem bekend gemaakt zullen worden. Daarin zit het; God wil het; Hij deed de gemeente vergaderen, wie in den gebede voorgaat, heeft daarmede te rekenen met de plaats waar hij staat, anders is hij buiten den weg des Heeren.

Zoo is het in alles. De Ouderling, die bidt vóór hij den Dienaar opleidt, bidt niet namens de gemeente voor de prediking, is zeer zeker buiten den weg wanneer hij den Heere allerlei nooden voordraagt, die een oogenblik later de Dienaar des Woords namens de gemeente den Heere zal hebben bekend te maken; hij heeft te bidden namens den Kerkeraad, hij die het Woord doet bedienen door den Dienaar des Woords, opdat God dezen Zijne genadige hulpe schenke, hem verlichte en ondersteune.

Zoo in de Kerkeraadsvergaderingen, in welke het gaat om de regeering der Kerk naar den Woorde Gods en wat daartoe noodig is, van God behoort te worden afgesmeekt. Zoo in iedere vergadering, behoort het gebed te zijn voor de belangen en zaken, die samenbrachten.

Hiertegen wordt eene bedenking gemaakt.

Recht bidden is een bidden door den Heiligen Geest. Nu heeft men te bidden, zoo wordt gezegd, wat de Heilige Geest op het oogenblik in het hart geeft, al betreft het zaken, die met het doel waartoe men samen is, in geene betrekking staan. Dit is, met zachten term uitgedrukt, misverstand. Zeer zeker is het rechte bidden een bidden door den Heiligen Geest. Maar niet alles, wat op 't oogenblik in 't hart opkomt is uit den Heiligen Geest; zelfs wanneer het er om gaat om lang en mooi en indrukwekkend te bidden, is het beslist niet uit den Heiligen Geest. Er moet controle zijn van het Woord des Heeren. Want alle werk des Heilige Geestes is door en naar, in overeenstemming met het Woord van God. In 1 Korinthe 14 waarin over de samenkomsten gehandeld wordt, ook over het bidden in die samenkomsten, wordt uitdrukkelijk gezegd, dat dit bidden behoort te geschieden wel met den geest, maar ook met het verstand (vers 15); daarna in vers 32 en 33 »en de geesten der profeten zijn den profeten onderworpen. Want God is geen God van verwarring, maar van vrede, gelijk in al de gemeenten der heiligen"; en dan nogmaals aan het einde wordt de vermaning aangedrongen. Hieruit volgt; dat één der kenmerken van het bidden door den Heiligen Geest juist is, dat dit met orde geschiede en derhalve naar de belangen, welke samenbrachten, waarin God de Heere wil gekend worden. Voorbeelden daarvan vinden wij dan ook in Gods Woord, b.v. in Handelingen 1 : 24—25, Handelingen 4 : 24—30. Wie alzoo de taak van het voorgaan in het gebed ernstig opvat, zal daarin sober zijn. Het is geen bidden, wanneer men spreekt, alsof men God van alles op de hoogte moet brengen en het bidden verhalen wordt, eene soort predikatie in gebedsvorm. Bidden moet bidden zijn. Dit stemt ieder toe, maar 't moet dan ook beoefend worden. En nu is bidden niet alleen: iets vragen, het is gemeenschapsoefening met het Eeuwige Wezen; tot het bidden behoort ook loiverheffing, ook dankzegging, ook schuldbelijdenis, maar alles naar de plaats, waar men op 't oogenblik staat. Inzonderheid het gebed der gemeente op den dag des Heeren is veelomvattend en vereischt dus eenigen tijd; daar inzonderheid wil God geëerd, gedankt, geprezen worden; de nooden en behoeften zijn vele; bovendien heeft God aan Zijne Kerk in Zijn Woord de voorbede bevolen voor alle menschen. Ook daar echter zij soberheid, gelijk de eerbied voor Gods Majesteit dit eischt; de Prediker zegt: »wees niet te snel met uwen mond en uw hart haaste niet een woord voort te brengen voor Gods aangezicht: want God is in den hemel en gij zijt op de aarde: daarom laat uwe woorden weinig zijn". Het gebed der gemeente geschiede in eenvoud en met eerbied, er behoort besef te zijn, tot Wien men nadert.

In andere samenkomsten met een bepaald doel, kan in den regel het gebed kort zijn en zal dan van den meesten eerbied getuigen en het meest tot stichting zijn. Kort en zakelijk. Alle omhaal van woorden eer men tot de zaak komt worde vermeden; het gebeurt soms, dat men God noemt en Hem omschrijft in Zijne deugden en werken, terwijl dan ten slotte als een aanhangsel volgt, wat men den Heere heeft te vragen. Dit is niet recht. Ook dit moet gerekend worden in het bidden, waartegen Jezus zoo nadrukkelijk waarschuwt in Mattheus 6.

Hoe meer de eenvoud en de soberheid in het gebed betracht wordt, hoe meer het zal zijn tot eere van Gods naam en tot stichting van wie ons hooren.

Dit is de kracht in het bidden, de kracht van Woord en Geest.

Over Bazaars voor Christelijke doeleinden lezen we in de *Friesche Kerkbode*.

Al meer vindt de gewoonte in ons land ingang om ten bate van noodlijdende scholen of andere Christelijke vereenigingen, wier kas niet bijster gevuld is, een bazar te houden. Oud-Nederlandsch en echt-Calvinistisch is deze gewoonte niet. Ze komt uit Engeland en verraadt haar methodistischen oorsprong. Toch ligt er eene schoone gedachte in. Onze zusters, huismoeders en jonge dochters, die over niet veel geld, maar wel over tijd beschikken kunnen, maken een fraai handwerk of nuttig kleedingstuk, dat straks tegen niet al te lagen prijs op de Christelijke bazar verkocht wordt, en steunen zoo de school of Christelijke vereeniging, die de liefde heeft van heur hart. En tegenover veler onverschilligheid voor alle Christelijke werkzaamheid steekt deze »ijver in goede werken" weldadig af.

Toch behoeft het niet verheeld te worden, dat deze Christelijke bazars door ernstige bezwaren gedrukt worden. De wereld, die bij elken watersnood of nationale ramp, kermissen en danspartijen organiseert, om »lachende wel te doen" en de menschen het geld uit de beurs te kloppen, door een vriendelijk meisjesgezicht, kan ons ten baken wezen om te waarschuwen voor het gevaar, dat in zulke weldadigheid verscholen ligt. En het is zeer de vraag, of grootere uitbreiding van zulke bazars ten slotte niet zou kunnen uitloopen op een benadeelen van hen, die door handenarbeid hun brood moeten verdienen. Wie weet hoe de arbeid der kloosters in Frankrijk ten voordeele van de Kerk aan duizen-

den eerlijke arbeiders het brood uit den mond gestooten heeft, zal dit gevaar niet licht achten. Ons schijnt het ideaal daarom hooger te staan, wanneer koopers en verkoopers zonder zulke kunstmiddelen het geld rechtstreeks storten in de Kas van School of Vereeniging.

Nu vraagt ons een belangstellende lezer, of het wenschelijk is, gesteld dat er zulk een bazar wordt gehouden, de goederen bij opbod te verkoopen of te verloten.

Wij moesten, om onze conscientie vrij te houden, voor wij deze vraag beantwoorden, eerst ons standpunt tegenover deze Christelijke bazars uiteenzetten, ten einde de gedachte te voorkomen, alsof wij als *Gereformeerde Kerkbode* voor de uitbreiding dezer Christelijke bazars onverholen sympathie gevoelden.

Gesteld echter dat er een Christelijke bazar wordt gehouden, dan kan het antwoord niet moeielijk zijn. Verkoopen zonder of met opbod is een gewone handelspractijk, waartegen van Gereformeerd standpunt geen het minste bezwaar kan bestaan. Als het in den gewonen handel geoorloofd is, waarom zou het dan verkeerd zijn in een handel voor een Christelijk doel? Handel blijft handel of hij in een Christelijke bazar of in een gewonen winkel gedreven wordt. Loterij daarentegen, hoe christelijk ook getint, is en blijft zonde tegen het eerste gebod. En hoe zou dat ooit het Christelijke doel een op zich zelf zondig middel kunnen heiligen?

Indien het waar is, wat onze Vaderen stelden, dat het lot »immediatelick een bijsondere oprichting heeft op de voorsienigheyt ende het oordeel Godts, ende alleen in ernstige saken niet een byzonder opsicht tot Godt gebruijcht moet werden", dan zal men toch wel gevoelen, dat bij een Christelijke bazar het lot niet thuis hoort.

Stellig niet te kras uitgedrukt.

Bazaars zijn en blijven krukken op het arbeidsveld van den barmhartigen Samaritaan.

Krukken die men wel moet nemen, als men niet op eigen beenen loopen kan.

Maar krukken die toch weg moeten.

Officieele Berichten.

Met verkorting uit het Kerkblad van 1 October.

AMSTERDAM, 16 Sept. 1897. Van hier kan bericht worden, dat de saamsmelting der beide kerkformaties alhier, dusver onderscheiden door de letters *A* een *B*, en voldongen feit is geworden.

Nadat de beide kerkeraden besloten hadden om tot die samensmelting over te gaan, en nadat de acte van saamsmelting, voor zoover noodig, de goedkeuring van de kerken der Classe Amsterdam had erlangd, zijn heden de gezamenlijke dienaren des Woords, oudelingen en diakenen der beide deelen van de Gereformeerde kerk alhier saamgekomen, en hebben den éénen kerkeraad van de ééne Gereformeerde kerk van Amsterdam geconstitueerd.

Met dank aan den Heere, den Koning der kerk, wordt deze zoo gewichtige gebeurtenis aan de zusterkerken bekend gemaakt, wijl Hij het was, die door zijn Woord en Geest in de harten heeft gewerkt, opdat de hinderpalen uit den weg zouden worden geruimd, en de eisch der gehoorzaamheid de overhand zoude behouden. Wone Hij voorts met zijne genade in ons midden, opdat zijne kerk groeie en bloeie, arbeide en strijde tot verheerlijking van den Naam onzes Gods!

De kerkeraad bericht tevens, dat de voor hem bestemde stukken en brieven van nu af te adresseeren zijn: *Kerkstraat* 109. Echter met dringend verzoek aan de kerkeraden der zusterkerken, om hunne attestatiën van vertrekkende of vertrokken leden niet aan dat adres te zenden, maar volgens Kerkenordening af te geven of te zenden aan die leden zelven, opdat zij door deze bij den kerkeraad worden ingediend.

Uit naam van den Kerkeraad der Gereformeerde kerk te Amsterdam,
F. L. RUTGERS, *Scriba.*

Classis Alkmaar.

De buitengewone vergadering ter bespreking van de belangen der Zending onder de Heidenen en Mohammedanen zal D. V. Donderdag 14 Oct. gehouden worden in het kerkgebouw der Ger. kerk te Broek op Langendijk.

Sprekers: Ds. L. v. Valk van Scheveningen en Ds. J. Bootsma van den Helder.

Namens de Kerkeraden van Broek op Langendijk en Noord-Scharwoude,
D. BAKKER.
J. BOKJENGA.

Kort Verslag van de Vergadering der Classis 's-Gravenhage, gehouden 14 Sept. 1897.

Uit de credentialen blijkt, dat veertien van de vijftien kerken wettig vertegenwoordigd zijn.

Uit eene der kerken komen twee broeders ter vergadering, zich beklagend, dat hun kerkeraad weigert om leden der gemeente, die zich misgaan hebben, in behandeling te nemen. Nadat de Classis zich van deze zaak op de hoogte heeft gesteld, deelt zij dezen broeders mede, dat zij eerst zelven bedoelde leden moeten vermanen, overeenkomstig den regel ons in Matth. 18 gegeven; en dat eerst als onderling vermaan vruchteloos blijkt, zij tot den kerkeraad mogen gaan, maar dan met eene welomschreven klacht: en dat dan de kerkeraad bereid zal wezen deze zaak in kerkelijke behandeling te nemen.

Thans komt ter sprake het volgende voorstel: »Elke kerk zorge zelve voor hare emeriti pred., pred.-weduwen of -weezen, en de bijdragen voor deze verzorging buiten de Classe worden gevonden uit een omslag over die kerken, welke thans geen emeriti pred., pred.-weduwen of -weezen te verzorgen hebben." In verband hiermee deelt Scheveningen A mede, dat zij, mits zij niet behoeft bij te dragen in de verzorging van emeriti van andere kerken, zelve voor het pensioen harer predikantsweduwe zorgen zal. Daar echter de andere kerken die een emeritus of een predikantsweduwe te verzorgen hebben, een dergelijke belofte niet kunnen doen, kan op bovengenoemd voorstel niet verder worden ingegaan. Op de volgende Classicale vergadering zal de omslag over de verschillende kerken worden vastgesteld.

Een voorstel om de collecten voor Hulpbehoevende kerken af te schaffen en te vervangen door een omslag over de kerken der Classe kan geen steun vinden.

L. S.

De Provinciale Deputaten voor de Hulpbehoevende kerken, die door de laatste Provinciale Synode van Overijsel aangewezen zijn om de kerken dezer Provincie ook in zake de Emeriti en predikants-weduwen en -weezen te dienen van hulp en advies, zullen daartoe vergaderen op Donderdag 7 October aanstaande in de Consistorie der Plantagekerk te Zwolle, des namiddags te 3 uren. Hiervan geschiedt mededeeling aan de kerken, opdat zij, die dat begeeren, daar op dien tijd en plaats Deputaten kunnen ontmoeten.

De Secretaris van Deputaten voornoemd,
C. C. SCHOT Cz.

Buitenland.

(Slot.)

Zuid-Afrika. Stichting eener Geref. kerk onder het kruis.

In zake de *eeredienst* is ook het Geref. beginsel losgelaten, omdat men de ambten miskent, door ongeordende personen te laten optreden en nieuwe ambten in te voeren, die door de Geref. kerken nooit erkend zijn, zooals »evangelisten", »werkersvereenigingen", »vrouwenbond" en dergelijke. De verwaarloozing der tucht is van zoo algemeene bekendheid, dat op geene bijzonderheden behoeft gewezen te worden. De geschiedenis bewijst, dat de kerk machteloos is de tucht op ontrouwe leeraren toe te passen, en zoo een gemeente van hen niet meer gediend wil zijn, omdat zij de waarheid bestrijden, dan is zij genoodzaakt hen voor groote geldsommen af te koopen. Herinnerd wordt aan de predikanten Burger en Kotze, die openlijk de leer aangaande 's menschen verderf en den persoon van Christus loochenden. Hoewel de laatste in zijn afscheidsrede zoo sterk mogelijk de verzoening door Christus loochende, moest men hem toch nog een eervol ontslag geven en moet de kerk hem zijn pensioen betalen.

In de kerkregeering heeft men menschelijke bepalingen boven Gods Woord geplaatst, want Art. 58 van haar reglement zegt, dat de Synode »de hoogste wetgevende, rechtsprekende en besturende macht is."

Verder wordt in dezen open brief gezegd, dat de kerkgeschiedenis overvloedig geleerd heeft, dat het onmogelijk is de kerk in de kerk te herstellen, wanneer de kerk zoover is afgeweken, dat het fundament is losgelaten, en daarom hebben zij hunne gemeenschap met de Nederd. Geref. kerk opgezegd en eene Geref. kerk onder het kruis gesticht. Zij hebben daarmede niet bedoeld de stichting van een nieuw kerkgenootschap, maar de terugkeering tot de ware leer van Dordrecht.

Zij achten zich geroepen zich tot alle gelooVigen in de Nederd. Geref. kerk te wenden en hen op te roepen, om óf zich mede af te zonderen en zich bij hen te voegen, óf in de kerk blijvend te strijden voor het geloot eenmaal den heiligen overgeleverd.

Het stuk eindigt met de Gereformeerden te herinneren aan hun afkomst. Zij zijn van echt Gereformeerden bloede zoo uit Nederland als uit Frankrijk, kinderen der Geuzen en der Hugenoten die gestreden en geleden hebben voor die schoone Geref. belijdenis.

Het schijnt dat de broeders Liebenberg c. s. het standpunt van doleantie wenschen in te nemen, trouwens het eenige wat ons in hunne omstandigheden, volgens Gods Woord, geoorloofd schijnt.

Toch hebben wij in het doen der broederen eenig bezwaar. En het is dit. Waarom hebben de broeders Liebenberg c. s. zich niet gewend tot hun kerkeraad met de bede om het juk van een onschriftuurlijke organisatie af te werpen?

Zij wenschen zich niet af te scheiden van hun kerk, als wij hen wel begrepen hebben, maar alleen van hetgeen er verderfelijks en schadelijks in hun kerk geslopen is, zij verklaren de Ned. Geref. kerk te Z.-Afrika niet voor eene valsche kerk, waarom dan de ambten in die kerk niet erkend en gezocht ambtelijk het onschriftuurlijk juk te verbreken. Wilde de kerkeraad van Strijdenburg niet, dan had men ten slotte die afwerping moeten bewerkstelligen krachtens het ambt der gelooVigen.

Ook is het ons niet duidelijk waarom die kerk bij haar eerste optreden zich eene Geref. kerk »onder het kruis" noemt wanneer de overheid of de menschen eene kerk vervolgt, kan men zeggen dat zij »onder het kruis" is. Maar wanneer de kerk aanvankelijk tot de vrijheid mag komen, die zij behoeft om hare roeping te kunnen volbrengen, dan noemt zij zich de »vrijgemaakte" en niet de kerk »onder het kruis". Ook de omstandigheid dat de kerk in het onderhoud van haar eigen leeraren moet voorzien is geen reden om van de kerk te verklaren dat zij »onder het kruis" zucht. Immers is dit de roeping der Kerk, die zij blijmoedig heeft te volbrengen.

Voorts deed het ons leed dat de broeders Liebenberg c. s. met geen enkel woord deden uitkomen dat ook mede door hunne schuld, de toestand van de Nederd. Geref. kerk in Zuid-Afrika zoo bedroevend geworden is.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

KONING EN VELDHEER.

II.

Voor Frederiks soldaten kwam nu een tijd van zeer ingespannen werkzaamheid. Als door een wonder verrezen hooge wallen met schietgaten, diepe grachten (dikwijls tot 16 voet diep), daarvoor een keten van pallisaden, Spaansche ruiters, en 3 rijen gedekte loopgraven. In 't kamp zelf werden schansen opgeworpen, overal batterijen aangelegd en 460 kanonnen opgesteld. Buitendien waren 182 mijnen ieder oogenblik gereed, onder den aanrukkenden vijand dood en verderf te verbreiden. Vreemd genoeg liet de vijand den Pruisen voor al deze werken ruim den tijd, inplaats van door snel optreden zulk eene versterking van 't kamp onmogelijk te maken.

»Vreemd", zeide de koning herhaaldelijk, »de vijand maakt nog steeds geen *mouvement!* [1]) — Wat denkt ge, Zieten, zit daar geen list achter!"

De oude Zieten sprak na eenig denken:

»Neen, dat geloof ik niet. Uwe Majesteit kent het spreekwoord: Veel koks bederven de brei! Maar bij ons beteekent dat: twee bevelhebbers bederven een slag! Ik denk, dat de beide generaals, Laudon en Butturlin, het niet eens kunnen worden, wie het opperbevel zal voeren."

»Daar kunt ge gelijk aan hebben!" meende de koning. En de oude generaal Zieten had ook werkelijk gelijk.

Butturlin, de Russische bevelhebber, geloofde, dat Laudon hem het gevaarlijkste en zwaarste werk wilde overlaten; ook wilde hij zijn Russen zelf aanvoeren. Laudon achtte het echter noodig het opperbevel over het geheele vereenigde Oostenrijksche leger te voeren, en zoo kwam men dagen lang niet tot overeenstemming. Toen men eindelijk het een weinig was eens geworden, bevond men tot zijn groote verwondering, dat het Pruisische legerkamp inderdaad een soort vesting was, zoodat de Russische generaal het onmogelijk achtte, de Pruisen aan te tasten. Het Oostenrijksch-Russisch leger bleef vooreerst niets over, dan steeds dichter op het kamp aan te rukken, en het met een levenden, ijzersterken muur in een grooten halven cirkel te omsluiten.

De toestand der Pruisen werd dag aan dag ernstiger en Frederik verwachtte ieder oogenblik een overval.

»De helft van 't leger moet steeds rusten, de andere gereed tot den aanval zijn. Als de avond aanbreekt, moeten de tenten afgebroken worden, de kavalerie opzitten en de infanterie met 't geweer in den arm staan." Zoo luidde 't strenge bevel, en de oude Frits spaarde zich zelf niets van de inspanningen, die hij van zijn soldaten moest eischen. Hij bracht de nachten onder den blooten hemel door, zette zich aan de wachtvuren bij zijn soldaten, of wachtte in onrustige sluimering op een bos stroo den aanbrekenden morgen in een der gewichtigste batterijen af.

»Als Frits bij ons slaapt, is 't even goed, alsof er 50.000 van ons de wacht hielden; is Frits bij ons, dan vreezen we zelfs den duivel niet", plachten zijn soldaten te zeggen. Zij hingen met een liefde en toewijding aan hun koninklijken aanvoerder, die hen gewillig alles ontberen, lijden ja soms sterven deed.

Verscheiden weken verliepen met zulk een verlammende werkeloosheid, en in angstige spanning, en reeds begon zich in 't kamp dringend gebrek aan voedingsmiddelen te doen gevoelen. De dappere Pruisen lieten in toenemende moedeloosheid het hoofd hangen; in grooten getale moesten zieken en zwakken naar Schweidnitz gebracht worden. Afgesneden van de buitenwereld, zonder eenig bericht aangaande zijn overige troepen, werd Frederik van dag tot dag meer gebogen onder den last der zorgen — het waren wel de moeilijkste dagen van den geheelen zevenjarigen oorlog, die toen voor hem aangebroken waren.

Zoo had zich weer na een dag zonder iets bijzonders de heldere sterrenhemel over de aarde uitgebreid, en de koning ging naar de uiterste schansen van 't leger, om zelf te letten op de mogelijke bewegingen van den vijand. Op de schans gekomen, vond hij reeds den ouden Zieten, op een bos stroo uitgestrekt, en in zijn met Fransche woorden sterk vermengde spreekwijze begroette hij zijn vertrouweling met de woorden:

»*Bonsoir monsieur!* [2]) Wat denkt ge? Zal dan niet eindelijk een *événement* [3]) plaats hebben, dat ons uit dezen toestand brengt? Och neen, er uit komen we niet, *jamais* [4]); maar het zou inderdaad mij liever zijn, als de kwelling met een snellen *coup* [5]) eindigde!"

Zieten zag verwonderd op naar 't door de jongste vermoeienissen van den oorlog zoo vroegtijdig verouderd gezicht van zijn koninklijken heer; zoo dof had zijn stem nog nooit geklonken, zoo droevig hadden de anders zoo schitterende oogen nog nooit gezien als in dezen zomernacht.

»Wel zijn 't zware tijden", antwoordde de generaal na een korte pauze, »maar uwe majesteit moet daarom den moed niet verliezen. Bij Leuthen stond een nog sterker troepenmacht tegenover ons, en uw Pruisen hebben toch gezegevierd."

»Bij Leuthen", riep de oude Frits, »ja, dat was bij Leuthen, dat was vóór vier jaar! Waar denkt ge aan; *toen* is *thans* niet! Nu zijn mijn beste troepen dood, verminkt of gevangen!"

De oude generaal richtte zich plotseling op, zijn oogen schitterden en bijna beleedigd riep hij uit: »De beste troepen? Majesteit, uw troepen zijn heden zoo dapper als toen! Ik geloof dit met een goed geweten te kunnen zeggen."

Maar Frederik bleef kalm: »Ja, ja, dat is zoo. En toch zijn wij er erger aan toe dan ooit. Daarom misleid mij niet, beste Zieten, en u zelf ook niet."

Zieten kon het wel is waar niet ontkennen, dat zij nog nooit zoo vlak voor den klaarblijkelijk te wachten ondergang hadden gestaan, maar hij was toch vol zelfvertrouwen: »Daarom geen moed verloren!" — zoo hervatte hij 't gesprek — »De moed komt veel te boven."

C'est vrai! [6]) Maar niet alles, en — waarop kunnen we hem bouwen, mijn vriend?"

»Majesteit, op uw recht en uw goed geweten;" en bij deze woorden richtte Zieten zich hoog op.

De oude Frits schudde mismoedig 't hoofd, en zeide toen spottend: »Recht en geweten? Bah, die helpen iemand niet veel in de wereld. Wij kunnen het ook niet verhinderen, dat menige onschuldige opgehangen wordt. Ik zeg u, Zieten, het zal niet gaan, het kan niet gaan! We zijn in te slechten toestand, onze zaak is verloren!"

Maar de oude generaal was gewoon, zijne meening vast te houden, en ze ook openlijk uit te spreken, zelfs voor zijn koninklijken heer, ook dan, als deze van andere inzichten was dan hij. Hij antwoordde daarom vast en met overtuiging: »En ik zeg, het kan gaan, het moet gaan, en 't zal gaan! Alles zal eindelijk nog een goed, eervol einde nemen!"

[6]) 't Is waar.

Slot volgt.

CORRESPONDENTIE.

Wegens plaatsgebrek moeten we de beantwoording van eenige vragen uitstellen tot het volgend Nr. Nogmaals verzoeken we den lezers vriendelijk in hun vragen duidelijk te zijn, al wordt hun brief dan ook daardoor iets langer.

[1]) beweging.
[2]) Goeden avond, mijnheer.
[3]) beslissing.
[4]) nooit.
[5]) slag.

HOOGENBIRK.

Gereformeerde Gezindheid.

Gereformeerde Kerken.

BEROEPEN: Dinteloord c. a., J. Offringa, te Dedemsvaart. — Almkerk (N.-Br.), W. Bosch, te Vrijhoeven-Kapel. — Oudega (cl. Drachten), D. Prins, van Holwerd. — Poortvliet (Tholen), L. Spoel, te Harderwijk B. — Vijfhuizen, G. Doekens, cand. te Dirkshorn. — Fijnaart c. a., G. de Brual, te Oosterbeek. — Te Ten Boer c. a., (Gron.), P. Bos, te Zuidbrock.

AANGENOMEN: Kruiningen (Z.-Bev.), B. van der Werff, cand. te Drachten. — Middelharnis, door C. S. Boss, te Hoogeveen B.

BEDANKT: Veere en Hindeloopen (Fr.), door B. van der Werff, cand. te Drachten. — Rijswijk, M. j. Dijk, te Bozum. — Zalk en Veecaten, J. H. Koers, te Kockengen.

Nederlandsche Hervormde Kerk.

BEROEPEN: Bundel, W. van Deursen, te Noord-Zijpe. — Zevenhuizen (Gr.), N. P. van Ea, te Boornbergum. — Schoonoord, J. Polhuis, cand. — Reeuwijk, L. Oostrom, cand. te Oudewater. — Hulpslooot, L. A. Rademaker, cand. te 's-Gravenhage. — Oudenhoorn, J. de Hoog, cand. — Buren en Munnikezijl, W. A. Macpherson Az., te Goënga. — Ransdorp en Schellingwoude, J. Ph. van der Plassche, te 's-Heer Abtskerke. — Wilp, H. F. Rogaar, cand. — Numansdorp c. a., J. H. Gunning E.Bz., te Capelle a/d IJsel. — Zuidzande G. van Dis, cand. — Hindeloopen, D. Plantinga, te Makkum. — Te 's-Heer Hendrikskinderen P. C. IJseling, cand. te 's-Gravenhage. — Tzum (toez.) J. Hoekstra, te Heteren. — Veenendaal, E. C. Gravenmeijer, te Utrecht. — Simonshaven en Eenigenburg, J. D. de Hoog, te Dordrecht. — Broek in Waterland, P. A. Riedel, te Lochem. — Vaassen, W. J. M. Engelberts, te Bergschenhoek. — Berkenwoude, J. W. de Vries, te Wijdenes en Oosterleek.

AANGENOMEN: Wijs bij Deusden (toez.), J. G. C. Gobius du Sart, te Eemnes-Bulten. — Nijega c. a., D. Plantinga, cand. te Makkum. — Purmerland, J. C. Schuller tot Peursum, cand.

BEDANKT: Ootmarsum, K. Janzen, te Veessen (gem. Heerde). — Cats, G. Smit, cand. — Hindeloopen, Exmorra en Allingawier, D. Plantinga, cand. te Makkum. — Oostermeer, W. Magendans F.Cz., te Oosterlee c. a. — Zwaagwesteinde, G. Boomer, te Driebergen. — Wierden (toez.), J. P. Eringa, te Oostwold (Oldambt). — Goudlinze, R. Vorenkamp, te Zuidwolde. — Engelum, H. Rogaar, cand. — Muiden, A. ten Have, te Polsbroek. — Odijk, L. J. van Rhijn, te Soesterberg.

Geabonneerden op DE HERAUT wordt beleefd verzocht, de abonnementsgelden over het 3de kwartaal, geëindigd 30 Sept. 1897, ten bedrage van ƒ 1.20, per postwissel over te maken aan de **Administratie.**

Op ontvangst van den postwissel wordt den afzender daarvan bericht gezonden.

J. A. WORMSER,
Directeur-Uitgever.

Amsterdam, Oct. 1897.

Advertenties.

Zondag 10 October a. s. hopen D. V. onze geliefde Ouders:

HENDRIK GALENKAMP Kz.
EN
CHRISTINA HENDRIKA WEVERINK,
HUNNE

25-jarige Echtvereeniging

TE HERDENKEN.

De Heere heeft groote dingen bij ons gedaan, dies zijn wij verblijd.

Hunne dankbare kinderen.

RECEPTIE: Maandag 11 October.
Hasselt, 2 October 1897.

L. G. WEISZ & Co.,
Commissionairs in Effecten,
Prinsengracht bij de Prinsenstraat,
No. 157,
AMSTERDAM.

Verschenen bij den Uitgever W. KIRCHNER, Rozengracht 55, *Amsterdam:*

Daniël Landsmann.
Een getuige uit Israël.
UIT HET DUITSCH
DOOR
Ds. E. KROPVELD.
Prijs ƒ 0.35.

Brussel.

GEREFORMEERDE KERK.

Dienst des Woords: 's Zondags 10 uur 's morgens en 6 » 's avonds.

Ingang: **Rue Paul Devaux 7,** bij de Beurs.

Te koop gevraagd:

HENRY & STACKHOUSE, **Bijbelverklaring,** Nederl. editie, net ex., prijsopg. Brieven franco, lett. O., Bureau *Heraut.*

VEREENIGING:
„Dr. SCHEURER's HOSPITAAL"

De algemeene Hoofden worden er aan herinnerd, dat de gelden met de kasboekjes, **vóór 5 October** worden ingewacht bij

Mejuffrouw J. C. RUTGERS,
Penningmeesteresse.
Keizersgracht 192, *Amsterdam.*

Bij den Uitgever **D. DONNER,** te **Leiden,** is verschenen:

Welke is onze roeping met het oog op de beweging onder de Gereformeerden in de Ned. Herv. Kerk?

REFERAAT,
gehouden op de Centrale Pastorale Conferentie, 2 September 1897 te Utrecht, door
Ds. C. VAN PROOSDIJ.
Prijs ƒ 0.30.

Vrije Universiteit.

In dank ontvangen:
Voor de Vereeniging:

Aan Contributiën:

Door den heer J. van Dijk te Zutphen ƒ 20; door den heer C. Lyesen te Beverwijk ƒ 15, fr. per post ontvangen ƒ 5.

Aan Collecten: (voor de Theol. faculteit).

Van de Geref. kerk te Scheveningen A. ƒ 42.05½; van idem te Beekbergen ƒ 6.71; van idem te Idschenhuizen ƒ 6.87½; van idem te Krabbendijke ƒ 4.22½; van idem te Ambt Vollenhove A ƒ 4.02.

Aan Schenkingen:

Door Ds. B. van Schelven uit 's Hertogenbosch ƒ 1.

Voor de Medische faculteit:

Door den heer G. J. M. Oudenampsen te Zutphen, van Wed. J. 2.50; van N. N. (postmerk Zevenbergen) ƒ 1.

Voor het Studiefonds:

Door den heer J. van Dijk te Zutphen, van Mej. M. M. geb. S. te Z. ƒ 5. van Mej. v. D. geb. W. te Z. ƒ 5; van Mej. Gez. J. te W. ƒ 3, samen ƒ 13; fr. per post ontvangen ƒ 6; door den heer W. uit het busje van C. v. d. V. ƒ 2.50.

S. J. SEEFAT,
Hilversum. *Penningmeester.*

Om de lange Winter- en Zondag-
avonden aangenaam en stichtelijk door te brengen, koope men **nu** *een Amerikaansch Orgel van:*
BREEBAART's ORGELHANDEL.

De Magazijnen zijn rijk voorzien. Op 20 September j.l. waren precies in voorraad **269 stuks.** Groote verscheidenheid in modellen en prijzen, **tegen lage doch vaste prijzen.**

22 Damrak 22, — AMSTERDAM, — bij het Centr. Station.
Uitsluitend handel in Orgels.

P. VAN EIJK.
Firma JOHANNES KRAMER & Co.
DAM 15—17, AMSTERDAM.

Koopen en verkoopen EFFECTEN, diverse LOTEN en vreemde COUPONS. Wisselen Gouden Zilveren MUNTEN en vreemde Banknoten. Sluiten PROLONGATIËN en BELEENINGEN. Nemen gelden à DEPOSITO ½ pCt. onder de prolongatiekoers. Bedragen tot en met Duizend Gulden worden op vertoon terugbetaald.

HEDEN VERSCHEEN:
De EERSTE AFLEVERING van
Dr. A. KUYPER,
STICHTELIJKE WERKEN.
TWEEDE SERIE.

Deze serie zal bevatten: **HONIG UIT DEN ROTSSTEEN, Deel II; UIT HET WOORD, Serie I, Deel III en Serie II, Deel I.**

De prijs van de geheele serie (compleet in ongeveer 18 afleveringen) zal *hoogstens ƒ 5.50* zijn.

Onmiddellijk na het verschijnen van de laatste aflevering *(einde dezes jaars)* wordt de prijs der afzonderlijke deelen verhoogd.

Amsterdam.
Pretoria.

BOEKHANDEL
VOORHEEN
HÖVEKER & WORMSER.

Koloniale-Werving.
HANDGELD ƒ 200.-- (twee honderd gulden),

bij het aangaan van eene vrijwillige verbintenis voor **ZES** jaren, en voor ingelijfden bij de Nationale Militie, **met onbepaald verlof of in werkelijken dienst,** bij het aangaan van een verbintenis om **TWEE JAREN** gedetacheerd te worden naar *Oost-Indië.*

Aanbrenggeld: TWINTIG GULDEN.

Men melde zich aan:
Vrijwilligers en **Militieplichtigen met onbepaald verlof,** bij den Commandant van het Koloniaal Werfdepôt te *Harderwijk* of bij een der plaatselijke of Garnizoens-Commandanten;
Militieplichtigen, onder de wapenen, tot hun onmiddellijken chef.

ELECTRISCHE DRUKKERIJ, Amsterdam.